

УДК 373.24

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-27>

Світлана ТЕСЛЕНКО,

orcid.org/0000-0003-3780-6641

доктор філософії в галузі освіти,
викладач кафедри дошкільної освіти

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна) SvetlanaTeslenko@i.ua

ВИКОРИСТАННЯ СЛОВЕСНИХ АСОЦІАЦІЙ ДЛЯ КРАЩОГО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ТЕКСТУ ДИТИНОЮ-ДОШКІЛЬНИКОМ

У статті розкрито питання використання словесних асоціацій для кращого запам'ятовування тексту дитиною-дошкільником; проаналізовано психолого-педагогічну літературу з цієї теми. Визначено сутність понять «асоціації», «ейдетика».

Сьогодні ейдетика як ігрова методика популярна серед тих, хто прагне неформально ставитися до процесів пізнання і навчання. Завдяки розвитку образної уяви та яскравій фантазії ейдетика допомагає використовувати ті виняткові можливості, «резерви», які є в кожного з нас. До того ж розвинена пам'ять та уява допомагають у різних життєвих ситуаціях: ефективно відпочити, швидко вийти зі стресового стану, зняти пригнічений настрій і навіть поліпшити своє здоров'я. Адже значна кількість психологічних методів базується на спрямованому фантазуванні, візуалізаціях та різноманітних уявленнях.

Описано інструменти, на основі яких вихователями і педагогами розробляються пізнавальні та цікаві завдання. Визначено методи, які використовують для кращого запам'ятовування текстів у роботі з дітьми дошкільного віку. Наведено приклади практичних вправ переважно ігрового характеру з використанням словесних асоціацій на розвиток асоціативно-образного мислення дитини як головного компонента творчого процесу.

Асоціативне мислення дитини будується насамперед на її творчих здібностях, зокрема на вмінні створювати щось нове, модифікуючи все наявне. Розвиток асоціативного мислення тісно пов'язаний з уявою і здатністю дитини знаходити схожі елементи навіть у різних і простих речах, а також із тренуванням образної пам'яті.

Пам'ять дітей дошкільного віку дуже активна і це потрібно використовувати. Не слід забувати, що основа пам'яті – це уява. Тому варто під час навчання спрямовувати дитину на використання своєї уяви, а не примушувати зубрити, заучувати. Кожна дитина індивідуальна за своїм психологічним статусом, і тому розвиток уміння використовувати свою пам'ять, уяву відбувається лише у притаманному їй особистості темпі.

Від чого залежить вміння в дітей-дошкільників використовувати уяву? Насамперед від зацікавленості дитини. Яскраві образи, цікаві нестандартні порівняння, зрозумілі дитині, запам'ятовуються набагато краще, ніж багаторазове повторювання незрозумілих понять. А удосконалення пам'яті вимагає постійних тренувань.

Ключові слова: словесні асоціації, ейдетика, пам'ять, уява, дошкільник.

Svitlana TESLENKO,

orcid.org/0000-0003-3780-6641

Doctor of Philosophy in Education,

Lecturer at the Department of Preschool Education

V. O. Sukhomlinskyi National University of Mykolaiv

(Mykolaiv, Ukraine) SvetlanaTeslenko@i.ua

USING VERBAL ASSOCIATIONS FOR BETTER TEXT COMPREHENSION BY A PRESCHOOL CHILD

This article covers the use of verbal associations for better comprehension of the text by the child; analyzes the psychological and pedagogical literature on this topic. The essence of understanding “associations” and “children’s education” is revealed.

Today, children’s education as a game-based methodology is popular among those who want to informally approach the processes of knowledge and learning. Due to the development of imaginative ideas and vivid imagination children help them to use those considerable possibilities, “reserves”, which are in each of us. In addition, the developed memory and mind helps in various life situations: to rest effectively, to get out of a stressful state quickly, to relieve the depressed mood, and even to improve one’s health. A considerable number of psychological methods are based on direct imagination, visualizations and various kinds of notions.

Described the tools on the basis of which educators and teachers developed a cognitive and titillating tasks. Identified methods that are used for a better understanding of the texts in the work with pre-school children. The article provides

examples of practical tasks of game character with the use of word associations for the development of children's associative and imaginative thinking as the main component of the creative process.

Asociative thinking of a child is based, first of all, on his or her creative abilities, namely, on the ability to create something new, modifying everything existing. The development of associative thinking is closely connected with the child's imagination and ability to find similar elements even in the most different and simple words, as well as with the training of imaginative memory.

The memory of pre-school children is very active and it must be used. Do not forget that the basis of memory is a belief. That is why you should encourage your child to use his or her own ideas during the teaching process, and not encourage him or her to memorize. Each child is individually for their psychological status, and therefore the development of skills to use their memory, the concept occurs only at a pace appropriate to their personality.

What determines the ability of children to use their memory? First of all, the involvement of the child. Expressive images, interesting non-standard comparisons, understandable to children, are remembered much more easily than the repetition of incomprehensible understandings. Improvement of memory requires continuous training.

Key words: word associations, children's education, memory, sense, pre-schooler.

*Учіть дитину яким-небудь невідомим їй п'ятьом
словам – вона буде довго і марно мучитися, але
зв'яжіть двадцять таких слів із картинками – і
вона їх засвоїть на льоту.*

К. Ушинський

Постановка проблеми. Інформаційне перевантаження, що властиве нашому часу, має вплив на дітей. Інтенсифікація освітнього процесу призводить до низки порушень у стані здоров'я дошкільників і школярів. Тому педагоги вимушені шукати шляхи оптимізації, використовувати технології, які максимально знижують інформаційне навантаження на дітей. Одним із найефективніших методів зниження зазначеного негативного впливу, на нашу думку, є застосування словесних асоціацій, що дозволить оптимізувати процес навчання.

Аналіз досліджень. Питання розвитку пам'яті розглядали такі вчені зарубіжної та вітчизняної науки, як Л. Андрусишина, Л. Веккер, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, З. Істоміна, Г. Костюк, С. Лауткіна, О. Лурія, Г. Люблінська, А. Маклаков, О. Мастюкова, Н. Менчинська, А. Петровський, Т. Сак, О. Усанова, Е. Фегередо; сучасні дослідники: С. Максименко, І. Мартиненко, З. Огороднійчук, В. Тищенко, М. Шеремет. Проблемою застосування ейдетики у розвитку пам'яті дітей-дошкільників займалися науковці і практики Л. Айзенварг, Є. Антошук, І. Матюгін, І. Рибнікова, Т. Слоненко та інші.

Мета статті – дослідити роль використання словесних асоціацій для кращого запам'ятовування тексту дитиною-дошкільником.

Виклад основного матеріалу. Однією з перших психологічних теорій пам'яті, що досі не втратила наукового значення, була асоціаністська теорія. Вихідним принципом для неї стало поняття «асоціації», що означає зв'язок, з'єднання. Механізм асоціації полягає у встановленні зв'язку між враженнями, що одночасно виникають у свідо-

мості, та його відтворенні індивідом. Основними принципами утворення асоціацій між об'єктами є: збіг їхнього впливу в просторі і часі, схожість, контраст, а також їхнє повторення суб'єктом. В. Вундт вважав, що пам'ять людини складається з трьох видів асоціацій: вербальних (зв'язки між словами), зовнішніх (зв'язки між предметами), внутрішніх (логічні зв'язки значень) (Кривонос, 2012: 65). Словесні асоціації розглядали як найважливіший засіб інтеріоризації чуттєвих вражень, завдяки чому вони ставали об'єктами запам'ятовування і відтворення.

Асоціативне мислення є не лише основою гарної пам'яті, а й сприяє розвитку активної мовленнєвої та творчої діяльності. Розум малюків завжди активний, йому властивий безперервний пошук асоціацій. Якщо дітям змалку допомагати розвивати асоціативне мислення, то згодом вони стануть успішнішими, будуть знаходити нестандартні рішення у навчанні і в повсякденних ситуаціях, краще писати твори, розв'язувати задачі на логічне мислення, запам'ятовувати іншомовні слова. Психолог С. Іванов вважав, що секрет гарної пам'яті – в умінні створювати численні та різноманітні зв'язки із тим, що ми хочемо втримати у пам'яті (Лотвін, 2015: 24).

Що ж таке асоціації? Це певний зв'язок між різними поняттями або уявленнями, який виникає під час усвідомлення одного з них. Асоціативне мислення допомагає людям відкривати щось нове, розширювати межі пізнання світу. Наприклад, в однієї людини слово «зима» викликає асоціативний зв'язок з нудьгою і холодом, в іншої – з гарною засніженою алеєю, у третьої – з днем народження, святами. Так розширюються понятійні ряди, людина вчиться мислити нестандартно, креативно. Люди, які мають добре розвинулене асоціативно-образне мислення, цінуються на роботі, сприймають світ у веселих барвах. Тому такий вид пізнавального процесу важливо розвивати ще з дитинства.

Прийоми розвитку пам'яті через образне й асоціативне мислення називаються ейдетикою. Методика заснована на запам'ятовуванні інформації за допомогою зорових вражень, які допомагають утримувати і відтворювати в деталях образ сприйнятого раніше предмета або явища. Ейдетика добре збільшує творчий потенціал. Дитина по-новому починає ставитися до навколишнього середовища і до самої себе, виконуючи вправи у форматі простих і захоплюючих ігор (Чепурний, 2006: 52).

Ейдетика як методика дотримується певної послідовності і вчить, як запам'ятовувати через зорові образи. Алгоритм складається з вироблення впевненості у власних здібностях і вчинках, правильної підготовки до системи, опрацювання спеціальних методів із повторенням пройденого матеріалу. Всі переваги розкриваються вже на першому занятті. До переваг можна віднести: подання інформативного потоку з урахуванням індивідуальних поглядів та особливостей кожного малюка; радісну й невимушену атмосферу, яка створюється завдяки ігровій формі навчання.

Ейдетика для дітей використовує всі навчальні матеріали з навколишнього простору: від улюблених іграшок і книжок до предметів побуту, інструментів, тварин, транспортних засобів тощо. Методика дозволяє виховувати всебічно розвинену особистість, роблячи її впевненою у собі людиною з творчим підходом до життя.

Усі пізнавальні та цікаві завдання розробляються вихователями і педагогами на основі таких інструментів:

1) зорове промальовування, що є сполучною ланкою між справжнім зображенням і символом (візуально з'єднує два компоненти). Під час малювання дитина трансформує букву або цифру в один із предметів навколишнього світу. Наприклад, дитина розучує цифри, які складно запам'ятати з першого разу. Але якщо ми підключимо зорові образи, буде легше: два – гусак, вісім – окуляри, дев'ять – повітряна кулька тощо. Те саме метод ейдетики дозволяє зробити з буквами;

2) уявне промальовування – система ейдетики покликана не просто викликати асоціації з об'єктами, але й подумки описувати їх обриси. Занурюючись в атмосферу, уявляючи запахи і звуки, легше заучувати вірші та тексти. Наприклад, щоб дитина швидше вивчила вірш про осінь і потім виразно його розповідала, задійте різні сенсорні канали: потрібно, щоб вона згадала, як іде дощ, падає жовте листя, крики птахів, які відлітають на південь;

3) техніка засвоєння точної інформації. Містить три важливих інструменти: мнемоніку – при-

йом працює за допомогою зміни виду інформаційного потоку; ланцюжкову техніку, яка полягає у підборі асоціацій у певній послідовності (ланцюжку); акровербальну методику, що діє за принципом перетворення інформації на захоплюючі тексти, жартівливі фрази або цікаві вірші (Беседіна, 2009: 61).

Дуже важливим етапом формування пам'яті може стати ейдетика для дошкільника, коли дитина завантажена по мінімуму і вибирає всю інформацію, «як губка». Особливо ефективний результат за правильної подачі з отриманням позитивних емоцій.

Для кращого запам'ятовування текстів у роботі з дошкільниками використовують:

- методики роботи з листівками;
- метод колажів.

Значне місце в роботі з дітьми дошкільного віку відводиться *роботі з листівками*. Набір листівок є одним із найкращих тренажерів для розвитку уяви, творчого мислення, пам'яті, мови дітей. Автором цієї ідеї став перший представник ейдетики в Україні Є. Антошук.

Набір листівок підбирається таким чином, щоб кожна наступна листівка не була подібна до попередньої (бажано ні за малюнком, ні за кольором). Діти залюбки грають в гру «Слова у листівках» (задане слово потрібно з'єднати з листівкою. Пропонується набір із 25 листівок і більше).

Метод колажів. Колаж (із франц. «наклеювання») – аркуш картону, на якому наклеєні або намальовані від 7 до 50 малюнків. Малюнки повинні бути різноманітними, не повторюватися, різні за змістом та розмірами. У деяких колажах можна використати цифри, букви. Мета цієї гри – запам'ятати якомога більше назв зображених предметів. Дітям пропонують обрати головного героя і скласти казку про його пригоди. Незвичайні асоціації роблять образи яскравими, незабутніми, і дитина легко відтворює в уяві ланцюжок слів.

Опанувавши методи роботи над запам'ятовуванням слів, дітям пропонується перейти до роботи над текстами. Текстова інформація буває різною, тому і методи опрацювання цих текстів повинні підбиратися до кожного індивідуально. Для прикладу візьмемо казку «Колобок», де багато персонажів і з'являються вони в певній послідовності: дід, баба, колобок, заєць, вовк, ведмідь, лисиця. Після прочитання казки необхідно повторити з дітьми цей ряд слів у прямій і зворотній послідовності (2–3 рази). Малюки в цей час ніби прокручують перед очима мультиплікаційну стрічку, яка міцно вкарбовується в пам'ять. Якщо попросити дитину переказати казку, то «бачення» образів

випереджає мову, і дитині залишається тільки повторити знайомі слова.

Важливим етапом роботи із запам'ятовування тексту дитиною-дошкільником є словесні асоціації. Словесні асоціації народжуються з дитячих казок, оповідань, розповідей і небилиць. Процес формування асоціацій безперервний. Найбільш активно словесні асоціації розвиваються в дитячі роки. Тому дуже важливо саме у дитинстві поповнювати «скарбничку асоціацій» дитини якомога більше. Прочитані книги, спостереження за природою, спілкування з цікавими людьми сприяють шліфуванню і накопиченню асоціацій дитини.

Дуже поширеною є думка про те, що уява дитини багатша та оригінальніша за уяву дорослого, що дитина взагалі живе наполовину в світі своїх фантазій. Однак сучасні психологи довели, що уява дитини розвивається поступово, залежно від набуття нею певного досвіду. Всі образи уяви, які б вигадливі вони не були, ґрунтуються на тих уявленнях і враженнях, які людина отримує в реальному житті.

Наведемо декілька прикладів словесних асоціативних вправ, які допоможуть краще запам'ятовувати текст дитині дошкільного віку.

Вправа «Ланцюг асоціацій»

Діти по черзі вимовляють слова, що спали на думку, у відповідь на слово, яке сказала інша дитина. Наприклад, дощ – парасолька, парасолька – осінь, осінь – холод.

Вимовляти асоціацію треба швидко. У разі, коли асоціація не зрозуміла, треба домогтися її роз'яснення.

Вправа «Пошук відсутніх асоціацій»

Пропонується два будь-яких слова або словосполучення, що повинні мати якомога менше спільного. Треба побудувати асоціацію, яка б поєднувала ці два слова. Наприклад, для слів «ранок» і «їжа» елементом, що доповнює асоціативний ряд, буде слово «сніданок». Завдання: знайти відсутню ланку для слів: фільм і сон, ліфт та автомобіль, квітка і хмарочос.

Вправа «Відповідні асоціації»

Вибрати два слова і назвати асоціації, які підходять одночасно для кожного з цих слів. Наприклад, для слів «зелений» і «великий» можна назвати такі асоціації: ліс, крокодил, луг. Щоб ускладнити вправу, можна брати не два, а три або більше слів.

Вправа «Мнемотаблиці»

Запропонувати дітям розв'язати ситуацію за допомогою мнемотаблиці.

– Пам'ятаєте, торік улітку на клумбі зав'язли квіти. Як ви вважаєте, чому так сталося? Було

спекотно, їх досить не поливали, вони не отримували поживних речовин. Як можна було б виправити цю ситуацію? Що ми робитимемо цього літа, щоб не допустити такої помилки?

Мнемотаблиця для переказу твору В. О. Сухомлинського «Як їжачок готувався до зими», яка була створена на дисципліні «Дошкільна лінгводидактика» студенткою 418 групи спеціальності 012 «Дошкільна освіта» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського Л. Крик.

У лісі жив Їжачок. Змайстрував він собі хатинку в дуплі старої липи. Тепло там, сухо. Ось наступила осінь. Падають жовті листочки з дерев. Незабаром і зима прийде.

Почав Їжачок готуватися до зими. Пішов у ліс, наколов на свої голочки сухе листя. Приніс до своєї хатинки, розстелив його, стало ще тепліше.

Знову пішов у ліс Їжачок. Назбирав грушок, яблук, шипшини. Приніс на голочках у хатинку і склав у куточку. Ще раз пішов Їжачок у ліс. Знайшов грибочки, висушив і теж склав у куточку.

Тепло і затишно Їжачкові, а одному так сумно. Захотілося йому знайти товариша. Пішов у ліс, зустрів Зайчика. Але не хоче Зайчик іти в хатинку Їжачка. І сіра Мишка не хоче, і Ховрашок. Тому що в них свої нірки є.

Зустрів Їжачок Цвіркуна. Сидить Цвіркун на стеблі, тремтить від холоду.

– Іди до мене жити! – запросив його Їжачок.

Пострибав Цвіркун до Їжачка. Взимку Їжачок Цвіркунові казки розповідав, а Цвіркун пісні співав.

Висновки. Асоціативне мислення відіграє провідну роль в становленні людської свідомості. У творчих процесах асоціації функціонують як

креативний інструмент формування ланцюгових понятійних зв'язків задля створення художнього образу. Виявлення конструктивної ролі асоціацій у формуванні естетичних поглядів дитини переконливо свідчить про значущість асоціативного мислення у розвитку пам'яті творчої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антошук С. Учимося запам'ятовувати і пригадувати: швидка педагогічна допомога від Української школи ейдетики «Мнемозина». Київ : Вирій, 2007. 156 с.
2. Бесєдіна А. Вплив методів і завдань ейдетики на розвиток особистості учня. *Рідна школа*. 2009. № 2–3. С. 61–62.
3. Ейдетика як засіб підготовки дитини до школи / авт.-упоряд. М. Кривоніс, О. Дроботій. Харків : Ранок, 2012. 160 с.
4. Камангар М. Теоретичні засади інноваційних тенденцій розвитку сучасної освіти. *Дитячий садок*. 2009. № 2. С. 22.
5. Крутій К. Термінологічне поле інновацій у дошкільній освіті. *Наукові записки психолого-педагогічної науки*. Ніжин : Державний університет ім. Миколи Гоголя, 2006. № 5. С. 6–9.
6. Лотвін Л. Навчаюча, розвиваюча ейдетика, що приносить задоволення : методичні рекомендації. Маневичі, 2015. 68 с.
7. Пащенко О. Асоціації за друдлами. *Дошкільне виховання*. 2009. № 4. С. 24–25.
8. Сухомлинський В. Народження громадянина. Обр. твори: у 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 3.
9. Чепурний Г., Палійчук Ю. Асоціативний зв'язок, цифри та творче мислення. *Як навчитися легко вчитися* : навч.-метод. посібник. Кн. 1. Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2006. 80 с.
10. Чепурний Г., Палійчук Ю., Ковальов С. Як вивчити вірші, тексти, таблицьку множення. *Як навчитися легко вчитися* : навч.-метод. посібник. Кн. 2. Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2006. 80 с.

REFERENCES

1. Antoshchuk, Ye. Uchimosia zapamiatovuvaty i pryhaduvaty: shvydka pedahohichna dopomoha vid Ukrainskoi shkoly eidetyky "Mnemozyna" [Learning to memorize and guess: quick pedagogical help from the Ukrainian School of Mnemozina]. Kyiv: Vyriy, 2007. 156 s. [in Ukrainian]
2. Besiedina, A. Vplyv metodiv i zavdan eidetyky na rozvytok osobystosti uchnia [Influence of Methods and Tasks of Edetics on the Development of a Pupil's Personality]. *Ridna Shkola*. 2009. № 2–3. S. 61–62. [in Ukrainian]
3. Eidetyka yak zasib pidhotovky dytyny do shkoly [Eidetics as a way to prepare children for school] / author-advisor. M. Krivonis, O. Drobotiy. Kharkiv: Ranok, 2012. 160 s. [in Ukrainian]
4. Kamanhar, M. Teoretychni zasady innovatsiinykh tendentsii rozvytku suchasnoi osvity [Theoretical foundations of innovative trends in the development of modern education]. *Children's Garden*. 2009. № 2. S. 22 [in Ukrainian]
5. Krutii, K. Terminolohichne pole innovatsii v doshkilnii osviti [Terminological field of innovations in preschool education]. *Scientific Notes of Psychological and Pedagogical Science*. Nizhyn: Mikoli Gogol State University. 2006. № 5. S. 6–9. [in Ukrainian]
6. Lotvin, L. Navchaiucha, rozvyvaiucha eidetyka, shcho prynosyt zadovolennia: metodychni rekomendatsii [Educational, developmental children's education that brings satisfaction: methodological recommendations]. Manevichi, 2015. 68 s. [in Ukrainian]
7. Pashchenko, O. Asotsiatsii za drudlamy [Asociations for Drudles]. *Doshkilne vihovannya*. 2009. № 4. S. 24–25. [in Ukrainian]
8. Sukhomlynskyi, V. Narodzhennia hromadianyna. Vybr. tvory: u 5-ty t. [The People of the Nation. Selected Works: in 5 vols]. Kirov: Rad. School, 1976. T. 3. [in Ukrainian]
9. Chepurnyi, H., Paliichuk, Yu. Iak navchytysia lehko vchytysia. Knyha 1. Asotsiatyvnyi zviazok, tsyfry ta tvorche myslennia: navch.-metod. posibn. [How to learn easy to learn. Book 1. Associative Connections, Figures and Creative Thinking: Tutorial-Methodical Notes]. Vinnitsa: Adult Educational Center "Razvitok", 2006. 80 s. [in Ukrainian]
10. Chepurnyi, H., Paliichuk, Yu., Kovalov, S. Iak navchytysia lehko vchytysia. Knyha 2. Yak vvychyty virshi, teksty, tablychku mnozhennia: navch.-metod. posibn. [How to learn easy to learn. Book 2. How to Learn Versions, Texts, and the Table of Multiplication: Tutorial-Methodical Notes]. Vinnitsa: Adult Education Organization "Razvitok", 2006. 80 s. [in Ukrainian]